

V I Lenin

Under falsk flagg

I nr 1 av Nasje Delo (Petrograd, januari 1915) publicerades en ytterst karakteristisk programmatisk artikel av hr A Potresov, rubricerad Vid skiljegränsen mellan två epoker. Liksom en föregående tidskriftsartikel av samme författare, publicerad något tidigare, redogör denna artikel för de centrala idéerna inom en hel borgerlig strömning i det samhälleliga tänkandet i Ryssland, nämligen den likvidatoriska, i fråga om nutidens viktiga och brännande problem. Vad vi har att göra med är egentligen inte artiklar, utan ett manifest av viss inriktning, och envar som läser dem uppmärksam och tänker närmare på deras innehåll kommer att märka, att endast av tillfälligheter föranledda överväganden, dvs sådana som inte har något med litterära intressen att skaffa, har hindrat författaren (och hans vänner, ty författaren är inte ensam) att uttrycka sina tankar i den lämpligare formen av en deklARATION eller ett credo (trosbekännelse).

A Potresovs huvudidé är att den moderna demokratin befinner sig vid skiljegränsen mellan två epoker, varvid den grundläggande skillnaden mellan den gamla epoken och den nya ligger i en övergång från nationell isolering till internationalism. Med modern demokrati menar A Potresov den som utmärker själva slutet av 1800-talet och början av 1900-talet till skillnad från den gamla, borgerliga demokrati som var utmärkande för 1700-talets slut och 1800-talets två första tredjedelar.

Vid första anblicken kan det tyckas att författarens tanke är absolut riktig, att vi har att göra med en motståndare till den i den moderna demokratin förhärskande nationalliberala riktningen, att författaren är ”internationalist” och inte nationalliberal.

Att försvara internationalismen och beteckna nationell isolering och nationell exklusivitet som utmärkande drag för en gammal, gången epok – är inte detta verkligen en beslutsam brytning med nationalliberalismens farsot, denna pestböld på den moderna demokratin eller rättare sagt dess officiella företrädare?

Det inte bara kan, utan måste nästan ofrånkomligen förefalla så vid första anblicken. Emellertid är detta ett grundligt misstag. Författaren fraktar sitt gods under falsk flagg. Han har använt – medvetet eller omedvetet spelar ingen roll i detta fall – en liten krigslist och hissat ”internationalismens” flagg för att säkrare kunna smugla in nationalliberalismens gods under denna flagg. Ty A Potresov är högst obestridligt en nationalliberal. Hela kärnan i hans artikel (och hans program, hans plattform, hans credo) består just i att han använder denna lilla och, om man så vill, oskyldiga krigslist, att han smugglar in opportunist under internationalismens flagg. Det är nödvändigt att med all utförlighet klargöra denna kärnpunkt, ty frågan har väldig, ytterst primär betydelse. A Potresovs falskflaggning är desto farligare som han försöker dölja sig inte bara bakom ”internationalismens” princip, utan också maskerad som anhängare till ”den marxiska metodologin”. A Potresov vill m a o vara en marxismens sanne anhängare och talesman, men i själva verket byter han ut marxismen mot nationalliberalism. A Potresov vill ”korrigera” Kautsky och beskyller honom för att ”spela advokat”, dvs för att försvara liberalism av än den ena, än den andra nationens färg, av olika nationers färger. A Potresov vill sätta internationalism och marxism mot nationalliberalismen (ty det är helt otvivelaktigt och obestridligt att Kautsky nu har blivit nationalliberal). Men vad A Potresov i verkligheten gör är att sätta en *enfärgad* nationalliberalism mot den brokiga nationalliberalismen. Marxismen för sin del är fientlig – och i den givna konkreta historiska situationen i alla avseenden fientlig – mot all nationalliberalism.

Vi skall nu visa att det verkligen är så och varför det är så.

I

Det centrala i A Potresovs missöden, som lett till att han seglar under nationalliberal flagg, kan lättast förstås om läsaren fördjupar sig i följande passus i hans artikel:

”... Med hela det för dem [Marx och hans kamrater] utmärkande temperamentet kastade de sig över uppgiften att övervinna problemet, hur invecklat det än var, de ställde diagnos på konflikten, de försökte fastställa *vilken sidas seger* som öppnade mest utrymme för ur deras synvinkel önskvärda möjligheter, och de lade på så sätt en viss grund att bygga sin taktik på” (s 73, vår kursiv på de citerade ställena).

”Vilken sidas seger som är mest önskvärd” – det är vad som måste fastställas, och dessutom inte ur nationell, utan ur internationell synvinkel; det är vad som är kärnan i den marxiska metodologin; det är vad Kautsky inte gör, och därigenom förvandlar han sig från ”domare” (marxist) till ”advokat” (nationalliberal). Detta är A Potresovs tankegång. Själv är A Potresov mycket djupt övertygad om att han inte alls ”spelar advokat” när han pläderar för önskvärdheten av seger för den ena sidan (nämligen den egna sidan), utan vägleds av sant internationella överväganden om den andra sidans ”otaliga” synder ...

Potresov lika väl som Maslov, Plechanov etc vägleds av sant internationella överväganden och kommer alla fram till samma slutsatser som den förstnämnde ... Detta är så naivt att ... Låt oss förresten inte hasta i förväg utan först avsluta analysen av den rent teoretiska frågan.

”Vilken sidas seger som är mest önskvärd” fastställde Marx t ex i det italienska kriget 1859. A Potresov uppehåller sig vid just detta exempel, ”som på grund av vissa särdrag har speciellt intresse för oss”. Vi för vår del går också med på att ta det exempel A Potresov har valt.

År 1859 förklarade Napoleon III Österrike krig med det föregivna målet att befria Italien men i själva verket för sina egna dynastiska syften.

”Bakom Napoleon III:s rygg”, skriver A Potresov, ”avtecknade sig Gortjakovs figur, som just dessförinnan hade ingått ett hemligt avtal med fransmännens kejsare.” Resultatet blir en härva av motsägelser: på den ena sidan den mest reaktionära europeiska monarkin, som förtryckte Italien, på den andra företrädarna, bland dem Garibaldi, för det revolutionära Italien, som kämpade för att befria sig, hand i hand med ärkereaktionären Napoleon III osv. ”Hade det inte varit enklare”, skriver A Potresov, ”att klara sig undan med att säga ‘båda är värst’? Men varken Engels, Marx eller Lassalle lät fresta sig av en sådan lösnings ‘enkelhet’, utan tog itu med att utforska frågan [A Potresov menar: studera och undersöka frågan] om vilken utgång av konflikten som kunde erbjuda de största chanserna för den sak de alla satte värde på.”

I motsats till Lassalle fann Marx och Engels att Preussen måste ingripa. Bland deras överväganden, erkänner A Potresov själv, förekom ett som gällde ”både en möjlig nationell rörelse i Tyskland som resultat av en konflikt med en fientlig koalition, en rörelse som skulle utveckla sig över de talrika härskarnas huvuden, och vilken stat i den europeiska kören som utgjorde det största onda: den reaktionära donaumonarkin eller andra framträdande representanter för denna kör”.

Det viktiga för oss, konkluderar A Potresov, är inte om det var Marx eller Lassalle som hade rätt; det viktiga är att alla var ense om nödvändigheten av att ur internationell synvinkel fastställa vilken sidas seger som vore mest önskvärd.

Detta är det exempel A Potresov väljer, detta är vår författares tankegång. Om Marx då för tiden förmådde ”värdera internationella konflikter” (A Potresovs uttryck) trots att *båda* de krigförande sidornas regeringar var ytterst reaktionära, så är marxisterna även nu skyldiga att avge en *liknande* värdering, är A Potresovs slutsats.

Denna slutsats är barnsligt naiv eller grovt sofistisk, ty den går ut på följande: eftersom Marx 1859 hade att avgöra vilken *bourgeois* seger som var mest önskvärd måste nu vi, mer än ett halvt sekel senare, ha en precis likadan fråga att avgöra.

A Potresov *har inte märkt* att frågan om ”vilken sidas seger som är mest önskvärd” för Marx 1859 (och i en hel rad senare fall) kom på ett ut med frågan om ”vilken *bourgeois* seger som är mest önskvärd”. A Potresov *har inte märkt*, att Marx hade att avgöra den nämnda frågan vid en tid, då det förekom otvivelaktigt *progressiva borgerliga* rörelser, och de inte bara förekom utan stod också i förgrunden i den historiska processen i Europas viktigaste stater. I våra dagar skulle det beträffande t ex sådana otvivelaktigt centrala och högst viktiga medlemmar i den europeiska ”kören” som Storbritannien och Tyskland vara löjligt att ens tänka sig en progressiv *bourgeois*, en progressiv borgerlig rörelse. Den gamla borgerliga ”demokratin” i dessa centrala och högst viktiga stater har blivit reaktionär. Men hr A Potresov har ”glömt” detta och bytt ut den *moderna* (icke borgerliga) demokratins synvinkel mot den *gamla* (borgerliga) föregivna demokratins. Denna övergång till synsättet hos en annan klass, som dessutom är gammal och har levt ut sin tid, är opportunist av renaste vatten. Det kan inte ens vara tal om att en sådan övergång skulle kunna rättfärdigas genom en analys av den historiska processens objektiva innehåll under den gamla och den nya epoken.

Just *bourgeoisin* – t ex i Tyskland och även i Storbritannien försöker göra ett sådant utbyte som A Potresov gjort och framställa den imperialistiska epoken som epoken av borgerligt progressiva, nationella och demokratiska befrielseörelser. A Potresov går okritiskt i *bourgeoisins* släptåg. Detta är desto oförlätligare som A Potresov själv i det exempel han själv valt nödgats erkänna och påpeka vad för slags överväganden som var vägledande för Marx, Engels och Lassalle under denna för länge sedan svunna epok.*

Övervägandena gällde, för det första, den nationella rörelsen (i Tyskland och Italien) och dess utveckling över ”medeltidsföreträdarnas” huvuden och, för det andra, det ”största onda” som de reaktionära monarkierna (den österrikiska, den napoleonska osv) utgjorde i den europeiska kören.

Dessa överväganden är helt klara och obestridda. Marxisterna har aldrig förnekat att de borgerliga nationella befrielseörelserna mot de feodala och absolutistiska krafterna är progressiva. A Potresov måste veta att *ingenting liknande* förekommer eller kan förekomma i de centrala, dvs viktigaste, mest betydelsefulla, stater som i vår epok befinner sig i konflikt. På den tiden fanns både i Italien och i Tyskland folkrörelser av nationell befrielseyp, vilka hade pågått *i årtionden*. Då gav den västliga *bourgeoisin* inte finansiellt stöd åt vissa andra stater, utan dessa stater var *verkliga* ”det största onda”. A Potresov måste veta – han erkänner själv detta i samma artikel – att ingen enda av de andra staterna är eller kan vara ”det största onda” i vår epok.

Bourgeoisin (t ex den tyska, men inte alls den ensam) uppmuntrar i egennyttiga syften de nationella rörelsernas ideologi och försöker överföra den till imperialismens epok, dvs en helt annan epok. I *bourgeoisins* släptåg går som alltid opportunisterna, som *överger* den *moderna* demokratins ståndpunkt och går över till den *gamla* (borgerliga) demokratins. Just detta är

---

* A Potresov avstår förresten från att bestämma sig för om det var Marx eller Lassalle som hade rätt i bedömningen av krigsomständigheterna 1859. Vi anser (tvärtemot Mehring) att det var Marx som hade rätt, medan Lassalle såväl då som i sin flirt med Bismarck var opportunist. Lassalle försökte anpassa sig efter Preussens och Bismarcks seger, efter den omständigheten att de demokratiska nationella rörelserna i Italien och Tyskland saknade tillräcklig styrka. Därmed vacklade Lassalle åt en nationalliberal arbetarpolitik. Marx däremot uppmuntrade och utvecklade en självständig, konsekvent demokratisk politik, fiendlig mot den nationalliberala fegheten (ett preussiskt ingripande 1859 mot Napoleon skulle ha gett folkrörelsen i Tyskland en stimulans). Lassalle blickade mer uppåt än nedåt och stirrade sig blind på Bismarck. Bismarcks ”framgång” rättfärdigar på intet sätt Lassalles opportunist.

den största svagheten i A Potresovs och hans likvidatoriska meningsfränders alla artiklar, hela inställning och hela linje. Under den *gamla* (borgerliga) demokratins epok hade Marx och Engels att avgöra frågan om vilken bourgeois seger som var mest önskvärd, varvid deras omsorg gällde att rörelsen skulle utvecklas från blygsamt liberal till stormande demokratisk. Under den *moderna* (icke borgerliga) demokratins epok predikar A Potresov borgerlig nationalliberalism vid en tidpunkt, då det inte ens kan vara tal om borgerligt progressiva rörelser, vare sig blygsamt liberala eller stormande demokratiska, i vare sig Storbritannien, Tyskland eller Frankrike. Marx och Engels gick *framåt* från sin epok, från de borgerligt nationella progressiva rörelsernas epok, drev *dessa* rörelser vidare och drog försorg om att de skulle utvecklas ”över huvudena” på medeltidens företrädare.

Liksom alla socialchauvinister drar sig A Potresov bakåt från sin epok, den moderna demokratins, och tar ett hopp över till den gamla (borgerliga) demokratins länge förlegade, döda och därför immanent falska ståndpunkt.

A Potresovs följande appell till demokratin är därför ytterst förvirrad och ytterst reaktionär:

”... Gå inte bakåt, utan framåt! Inte till individualism, utan till internationellt medvetande i all dess helgjutenhet och all dess styrka. Framåt, dvs i visst avseende även tillbaka: tillbaka till Engels, Marx, Lassalle, till deras metod att bedöma internationella konflikter, till deras metod att låta även staternas internationella agerande utnyttjas för allmänt demokratiska syften.”

Det är inte bara ”i visst avseende”, utan i alla avseenden som A Potresov drar den moderna demokratin *bakåt*, till den gamla borgerliga demokratins paroller och ideologi, till massornas beroende av bourgeoisin ... Marx’ metod går främst ut på att beakta den historiska processens *objektiva* innehåll vid den givna konkreta tidpunkten, i den givna konkreta situationen, att först och främst förstå *vilken* klass’ rörelse som är den viktigaste drivfjädern för möjligt framåtskridande i denna konkreta situation. Då, år 1859, var det inte imperialismen, utan de nationella borgerliga befrielseörelserna som var den historiska processens objektiva innehåll i det kontinentala Europa. Den viktigaste drivfjädern var bourgeoisins rörelse mot de feodala och absolutistiska krafterna. Men 55 år senare, då de reaktionära feodalherrarnas plats har övertagits av magnaterna inom den skröpligvordna bourgeoisins finanskapital, vilka blivit dem lika, vill den klyftige A Potresov bedöma internationella konflikter ur *bourgeoisins och inte den nya klassens* synvinkel.*

A Potresov har inte tänkt över betydelsen av den sanning han uttalat i dessa ord. Låt oss anta att två länder är i krig med varandra under epoken av borgerliga, nationella befrielseörelser. Vilket land skall man önska seger från den moderna demokratins ståndpunkt? Naturligtvis det land, vars seger skulle ge bourgeoisins befrielseörelse den starkaste stimulansen och få den att utvecklas snabbast, undergräva feodalismen allra mest. Låt oss vidare anta att den objektiva historiska situationens bestämmande omständighet har förändrats och att det kapital, som försöker befria sig nationellt, har avlösts av internationellt, reaktionärt, imperialistiskt finanskapital. Låt oss anta att det första landet besitter tre fjärdedelar av Afrika och det andra en fjärdedel. Det objektiva innehållet i deras krig är en omfördelning av Afrika. Vilken sida skall man önska seger? Frågan, såsom den tidigare ställdes, är orimlig, eftersom vi inte har de tidigare bedömningskriterierna: det har varken förekommit någon mångårig utveckling av en borgerlig befrielseörelse eller någon mångårig process av sammanbrott för feodalismen. Det är inte den moderna demokratins sak vare sig att hjälpa det första landet att hävda sin ”rätt”

---

* ”I själva verket har det”, skriver A Potresov, ”just under denna period av förment stagnation skett väldiga molekylära processer inom varje land, och dessutom har det internationella läget efter hand helt förändrats, ty de koloniala erövringarnas, den krigiska imperialismens politik har allt uppenbarare blivit dess bestämmande omständighet.”

till tre fjärdedelar av Afrika eller att hjälpa det andra (även om det ekonomiskt utvecklas snabbare än det första) att lägga sig till med dessa tre fjärdedelar.

Den moderna demokratin kommer att förbli sig själv trogen endast om den inte förenar sig med någon enda imperialistisk bourgeoisie, endast om den säger att ”båda är värst”, endast om den i varje land önskar nederlag för den imperialistiska bourgeoisin. Varje annat beslut blir i själva verket nationalliberal och kommer inte att ha något gemensamt med sann internationalism.

Må läsaren dock inte låta lura sig av den uppstyltade terminologi, med vilken A Potresov försöker dölja sin övergång till bourgeoisins ståndpunkt. När A Potresov utropar ”inte till individualism, utan till internationellt medvetande i all dess helgjudenhet och all dess styrka”, så avser han att ställa sin ståndpunkt som kontrast till Kautskys. Han betecknar Kautskys (och hans gelikars) syn som ”individualism” och med det menar han att Kautsky undviker att ta i beaktande ”vilken sidas seger som är mest önskvärd”, att han rättfärdigar arbetarnas nationalliberalism i varje ”individuellt” land. Men vi däremot – A Potresov, Tjerevanin, Maslov, Plechanov m fl vi vädjar till det ”internationella medvetandet i all dess helgjudenhet och all dess styrka”, ty det är ju absolut inte från en individuell stats (eller individuell nations) ståndpunkt som vi hyllar nationalliberalism av en viss bestämd färg, utan från en sant internationell ståndpunkt ... Detta resonemang skulle vara löjligt om det inte vore så – skamligt.

Både A Potresov & Co och Kautsky har förrått ståndpunkten hos den klass, som de gör sig sådan möda att söka representera, och går i bourgeoisins släptåg.

II

A Potresov har rubricerat sin artikel Vid skiljegränsen mellan två epoker. Obestridligen lever vi vid en skiljegräns mellan två epoker, och de ytterst viktiga historiska händelser som pågår i vår åsyn kan förstås endast om vi först och främst analyserar de objektiva betingelserna för övergången från den ena epoken till den andra. Det rör sig om stora historiska epoker: under varje epok förekommer det och kommer det att förekomma enskilda, partiella rörelser än framåt och än bakåt, förekommer det och kommer det att förekomma olika avvikelser från rörelsernas genomsnittstyp och genomsnittstakt. Vi kan inte veta hur snabbt och hur framgångsrikt de enskilda historiska rörelserna under en given epok kommer att utvecklas. Men vi kan veta och vi vet vilken klass som står i centrum för den ena eller andra epoken, bestämmer dess huvudinnehåll, dess viktigaste utvecklingsriktning, de viktigaste särdragen i den givna epokens historiska situation osv. Endast på denna grundval, dvs om vi först och främst beaktar huvuddragen i skillnaden mellan olika ”epoker” (och inte enskilda episoder i enskilda länders historia), kan vi lägga upp vår taktik på rätt sätt; endast kunskap om den givna epokens huvuddrag kan utgöra grundvalen för en bedömning av det ena eller andra landets mer detaljerade särdrag.

Just på detta område finns den grundläggande sofismen hos A Potresov och Kautsky (dennes artikel publicerades i samma nummer av Nasje Delo”) eller det grundläggande historiska misstaget hos de båda, ett misstag som leder både den ene och den andre till nationalliberala och inte till marxistiska slutsatser.

Saken är den att det exempel, som A Potresov har valt och som för honom är av ”speciellt intresse”, nämligen det italienska fälttåget 1859, och hela den rad av analoga historiska exempel, som Kautsky har dragit fram, hänför sig till ”helt andra historiska epoker” än de vid vilkas ”skiljegräns” vi nu lever. Låt oss beteckna den epok vi träder in i (eller har trätt in i, men på dess initialstadium) som dagens epok (eller den tredje epoken). Låt oss kalla den vi nyss lämnat gårdagens epok (eller den andra). Då måste vi kalla den epok, varifrån A

Potresov och Kautsky tar sina exempel, förrgårsperioden (eller den första). Den upprörande sofismen, den olidliga falskheten i både A Potresovs och Kautskys resonemang ligger just i att de byter ut betingelserna i dagens epok (den tredje) mot betingelserna i förrgårsperioden (den första).

Låt oss förklara detta närmare.

De historiska epokenas vanliga indelning, som många gånger anförts i marxistisk litteratur och flera gånger upprepats av Kautsky och accepterats av A Potresov i hans artikel, är följande: 1) 1789–1871, 2) 1871–1914, 3) 1914–? Skiljelinjerna här liksom alla skiljelinjer överhuvudtaget i naturen och i samhället är givetvis villkorliga och rörliga, relativa och inte absoluta. Vi tar de särskilt framträdande och iögonenfallande historiska händelserna bara ungefärligen, såsom vägmärken i de stora historiska rörelserna. Den första epoken, från den stora franska revolutionen fram till det fransk-preussiska kriget, är epoken av bourgeoisins uppgång och fullständiga seger. Det är bourgeoisins uppåtgående linje, en epok av borgerligt demokratiska rörelser i allmänhet och borgerligt nationella i synnerhet, en epok där de förlegade feodal-absolutistiska institutionerna snabbt bryts sönder. Den andra epoken är epoken av bourgeoisins totala herravälde och nedgång, epoken av övergång från progressiv bourgeois till reaktionärt och ärkereaktionärt finanskapital. Det är den epok, då den nya klassen, den moderna demokratin förbereds och långsamt samlar kraft. Den tredje epoken, som bara hunnit börja, försätter bourgeoisin i samma ”läge” som feodalherrarna befann sig i under den första epoken. Det är epoken av imperialism och imperialistiska samt ur imperialismen emanerande konvulsioner.

Ingen mindre än Kautsky själv beskrev i en hel rad artiklar och i sin broschyr *Vägen till makten* (utkom 1909) ytterst klart den annalkande tredje epokens huvuddrag, noterade vad som fundamentalt skiljer denna epok från den andra (gårdagens) och erkände att de direkta uppgifterna samt betingelserna och formerna för den moderna demokratin hade förändrats, en förändring som beror på de ändrade objektiva historiska betingelserna. Numera bränner Kautsky det som han tidigare hyllade, byter front på det mest otroliga, mest oanständiga och mest skamlösa sätt. I den nämnda broschyren talar han direkt om tecknen på ett annalkande krig och dessutom just ett sådant krig som blev ett faktum 1914. Det skulle räcka med att helt enkelt jämföra en rad ställen i denna broschyr med Kautskys nuvarande skrifter för att helt åskådligt visa hur han svikit sina egna övertygelser och högtidliga deklamationer. Kautsky är i detta avseende inte något isolerat fall (eller ens ett enbart tyskt fall), utan han är en typisk representant för hela det övre skikt inom den moderna demokratin, som i krisens stund går över till bourgeoisins sida.

Alla de historiska exempel som A Potresov och Kautsky har valt hänför sig till den första epoken. Det objektiva huvudinnehållet i de historiska företeelserna under inte bara 1855, 1859, 1864, 1866 och 1870 års krig utan också under kriget 1877 (det rysk-turkiska) och 1896-97 (Turkiets krig mot Grekland och de armeniska oroligheterna) utgjordes av borgerligt nationella rörelser eller av ”konvulsioner” i ett borgerligt samhälle som höll på att befria sig från olika slags feodalism. Det kunde då inte ens vara tal om något verkligt självständigt uppträdande av modern demokrati i en hel rad framskridna länder, ett uppträdande som skulle motsvara epoken av bourgeoisins övermognad och nedgång. Den viktigaste klass som då, under kriget och delaktig i dessa krig, befann sig på uppåtgående och var den enda som kunde uppträda med överväldigande kraft mot de feodal-absolutistiska institutionerna, var bourgeoisin. Denna bourgeois, representerad av olika skikt av *förmögna* varuproducenter, var i olika länder progressiv i olika hög grad och ibland (t ex en del av den italienska bourgeoisin 1859) rentav revolutionär, men det gemensamma draget för epoken var just bourgeoisins progressivitet, *det vill säga* det obestämda och ofullbordade i dess kamp mot feodalismen. Det är helt naturligt att den moderna demokratin element – och Marx såsom deras representant –

då avgjorde frågan om ”vilken sidas seger”, dvs *vilken* bourgeois, som var mest önskvärd, vägledas av den obestriddliga principen om att stödja den progressiva bourgeoisin (kapabel till kamp) mot feodalismen. Folkrörelsen i de viktigaste länder, som berördes av kriget, var då allmänt demokratisk, dvs borgerligt demokratisk till sitt ekonomiska och klassmässiga innehåll. Det är helt naturligt att det då inte ens gick att ställa någon *annan* fråga än just denna: vid vilken kombination och vid nederlag för vilken av de reaktionära krafterna (de feodal-absolutistiska, som hämmar bourgeoisins uppgång) ställer *vilken* bourgeois seger störst ”utrymme” i utsikt för den moderna demokratin?

Därvid lät sig Marx, såsom även A Potresov nödgas erkänna, i sin ”värdering” av internationella konflikter med rot i borgerliga nationella rörelser och befrielse-rörelser vägledas av överväganden om vilken sidas seger som mest kunde bidra till ”utvecklingen” (s 74 i A Potresovs artikel) av nationella och överhuvudtaget folkliga allmänt demokratiska rörelser. Det betyder att i militära konflikter, som härrörde ur bourgeoisins uppstigande till makten inom de olika nationaliteterna, bekymrade sig Marx, såsom fallet var även 1848, främst om att de borgerligt demokratiska rörelserna skulle breddas och skärpas genom att bredare och mer ”plebejiska” massor, småbourgeoisie överhuvudtaget, bönderna i synnerhet och slutligen de egendomslösa klasserna deltog. Just detta Marx’ övervägande om breddningen av rörelsens sociala bas och om dess utveckling var det som fundamentalt skilde Marx’ konsekvent demokratiska taktik från Lassalles inkonsekventa taktik med dess benägenhet för en allians med nationalliberalerna.

Under den tredje epoken har de internationella konflikterna till *formen* förblivit likadana internationella konflikter som under den första epoken, men deras sociala och klassmässiga *innehåll* har genomgripande förändrats. Den objektiva historiska situationen har blivit en helt annan.

Den kamp som det uppåtstigande nationella kapitalet, vilket eftersträvade att frigöra sig, förde mot feodalismen har avlösts av det ärkereaktionära, utlevade och förlegade, nedåtgående, förfallande finanskapitalets kamp mot de nya krafterna. Staternas borgerligt nationella ramar, som under den första epoken utgjorde ett stöd åt *utvecklingen* av den för befrielse från feodalismen kämpande mänsklighetens produktivkrafter, har nu, under den tredje epoken, blivit ett *hinder* för produktivkrafternas fortsatta utveckling. Bourgeoisin har förvandlats från en uppåtstigande progressiv klass till en nedåtgående, förfallande, invärtes död och reaktionär klass. En helt annan klass har blivit den uppåtstigande – i bred historisk måttstock.

A Potresov och Kautsky har övergett denna klass’ ståndpunkt; de har vänt sig bakåt och upprepar det borgerliga bedrägeri, som går ut på att det *även* nu skulle vara bourgeoisins progressiva rörelse mot feodalismen som utgör den historiska processens objektiva innehåll. I verkligheten kan det nu inte ens vara tal om att den *moderna* demokratin skall gå i den *reaktionära*, imperialistiska bourgeoisins släptåg, vilken ”färg” denna bourgeois än må ha.

Objektivt sett var den historiska uppgiften under den första epoken: hur den progressiva bourgeoisin i sin kamp mot den döende feodalismens *viktigaste* representanter borde ”utnyttja” de internationella konflikterna för att den borgerliga demokratin i hela världen skulle tjäna maximalt på dem. Då, under den första epoken, för mer än ett halvsekel sedan, var det naturligt och ofrånkomligt att den av feodalismen förslavade bourgeoisin önskade ”sin” feodale förtryckares nederlag, särskilt som dessa viktigaste, centrala feodala fästen av betydelse för hela Europa var helt fåtaliga. Och Marx hade att ”värdera” i vilket land i det givna konkreta läget (situationen) en seger för den borgerliga befrielse-rörelsen var *väsentligast* för undergrävandet av det *alleuropeiska* feodala fästet.

Nu, under den tredje epoken, finns det överhuvudtaget inte kvar några feodala fästen av betydelse för hela Europa. Naturligtvis är det en uppgift för den moderna demokratin att

”utnyttja” konflikterna, men tvärtemot vad A Potresov och Kautsky anser måste just det *internationella* utnyttjandet riktas mot det internationella finanskapitalet och inte mot enskilda nationella finanskapital. Det skall inte göras av en klass som var på uppåtgående för 50-100 år sedan. Då var det fråga om ”internationell aktion” (A Potresovs uttryck) av den mest avancerade borgerliga demokratin; nu har en liknande uppgift historiskt vuxit fram och genom det objektiva samläget ställts inför en helt annan klass.

III

A Potresov ger en mycket ofullständig karakteristik av den andra epoken eller ”fyrtiofemårs-skedet” (1870-1914), som han uttrycker det. Karakteristiken i Trotskijs tyska skrift lider av samma ofullständighet, även om den sistnämnde inte håller med A Potresov i de praktiska slutsatserna (vilket man måste föra upp på den förstes pluskonto), varvid båda de nämnda skribenterna näppeligen är klara över orsaken till att de i viss mån står varandra nära.

Så här skriver A Potresov om den epok vi kallar den andra eller gårdagens:

”En begränsning i detalj av arbetet och kampen och en allt genomsyrande mani för en successiv utveckling, dessa epokens kännetecken som av somliga upphöjdes till princip blev för andra ett invariant faktum i deras tillvaro och blev som sådant ett element i deras psyke, en nyans i deras ideologi.” (71) ”Dess [denna epoks] talang för planmässigt behärskade och försiktiga steg framåt hade som fransida, för det första, en klart utpräglad brist på anpassningsförmåga till störande inslag i successiviteten och till katastrofföreteelser av allehanda slag och, för det andra, en exceptionell isolering till den nationella handlingens krets, den nationella miljön ...” (72) ”Varken revolution eller krig ...” (70) ”Demokratin nationaliserade sig desto framgångsrikare, ju mer perioden för dess ’kamp om positioner’ drog ut på tiden, ju längre det skede i europeisk historia kvarstod på scenen, som ... var ett skede, vilket inte visste av några internationella konflikter i Europas hjärta och följaktligen inte upplevde några oroligheter, som gick utanför de nationella statliga territorierna, och vilket inte hade någon akut känning av alleuropeiska eller globala intressen.” (75-76)

Den största bristen i denna karakteristik, liksom i Trotskijs karakteristik av samma epok, är oviljan att se och erkänna de djupgående inre motsättningarna i den moderna demokrati som utvecklades på den beskrivna grundvalen. Det verkar som om den epokens samtida demokrati förblev något enhetligt helt, som allmänt uttryckt genomsyrades av en mani för successiv utveckling, nationaliserade sig, blev ovan vid störningar i successiviteten och katastrofer, smulades sönder och möglade.

I verkligheten kunde det inte förhålla sig så, ty förutom de nämnda tendenserna verkade obestridligen andra, motsatta tendenser; arbetarmassornas ”tillvaro” internationaliserades – flyttningen till städerna och nivelleringen (utjämningen) av levnadsförhållandena i all världens storstäder, kapitalets internationalisering, blandandet av stads- och lantbefolkning, inhemsk befolkning och befolkning av annan nationalitet på de största fabrikerna osv – klassmotsättningarna skärptes, företagarförbunden utövade ett hårdare tryck på arbetarföreningarna, det uppkom skarpare och hårdare kampformer, t ex massomfattande strejker, levnadskostnaderna steg, finanskapitalets förtryck höll på att bli outhärdligt osv osv.

I verkligheten *förhöll det sig inte så* – det vet vi helt säkert. Inget enda, bokstavligen inget enda av Europas stora kapitalistiska länder förskonades under denna epok från kampen mellan de två motstridiga strömningarna inom den moderna demokratin. I vart och ett av de stora länderna antog denna kamp ibland – trots epokens allmänt ”fredliga”, ”stillastående”, sömniga karaktär – de mest stormiga former, som gick så långt som till splittringar. Dessa motstridiga strömningar påverkade livets alla mångskiftande områden och den moderna demokratin alla frågor: förhållandet till bourgeoisin, allianserna med liberalerna, röstningen för krigskrediter, inställningen till kolonialpolitiken, till reformer, till den ekonomiska kampens karaktär, till facklig neutralitet m m.

En ”allt genomsyrande mani för en successiv utveckling” var inte alls någon odelat förhärskande stämning inom hela den samtida demokratin, såsom Potresov och Trotskij gör gällande. Nej, denna successivitetsmani utkristalliserades till en bestämd riktning, som i Europa under denna period inte sällan gav upphov till särskilda fraktioner, ibland till särskilda partier inom den moderna demokratin. Denna riktning hade sina ledare, sina pressorgan, sin politik och sitt speciella – och speciellt organiserade – sätt att påverka befolkningens massor. Och inte nog med det. Denna riktning sökte mer och mer fota sig på – och lyckades till slut definitivt, om man kan uttrycka det så, ”rota sig” i – intressena hos ett bestämt samhällsskikt inom den moderna demokratin.

Den ”allt genomsyrande manin för en successiv utveckling” lockade naturligtvis en hel rad småborgerliga medlöpare in i den moderna demokratis led; vidare uppkom småborgerliga särdrag i ett visst skikt parlamentsledamöters, journalisters och fackföreningstjänstemäns tillvaro och följaktligen också i deras politiska ”orientering” (inriktning, strävan); det avskildes, mer eller mindre tydligt och avgränsat, ett slags byråkrati och aristokrati inom arbetarklassen.

Ta t ex kolonialväldet, utvidgningen av de koloniala besittningarna. Obestriddligen var detta ett av de drag som utmärkte den beskrivna epoken och flertalet stora stater. Vad betydde detta ekonomiskt? En summa av vissa extraprofiter och särskilda privilegier för bourgeoisin och dessutom otvivelaktigt en möjlighet för en liten minoritet småborgare och vidare också för välbeställda tjänstemän och arbetarrörelsefunktionärer osv att få några smulor av dessa ”tårtbitar”. Att en obetydlig minoritet inom arbetarklassen i exempelvis England på så sätt ”åtnjöt” smulor av fördelarna med kolonierna och privilegierna är ett obestriddigt faktum, som redan Marx och Engels erkände och påpekade. Men vad som på sin tid var uteslutande engelska företeelser blev för alla stora kapitalistiska länder i Europa gemensamma företeelser allt efter som alla dessa länder övergick till att sätta sig i besittning av kolonier i stor skala och överhuvudtaget allt efter som kapitalismens imperialistiska period utvecklades och tillväxte.

Den ”allt genomsyrande manin för en successiv utveckling” under den andra epoken (gårdagens) gav kort sagt inte bara upphov till en viss ”brist på anpassningsförmåga till störande inslag i successiviteten”, såsom A Potresov menar, inte bara till vissa ”possibilistiska” tendenser, såsom Trotskij anser, utan den skapade en hel opportunistisk *riktning*, som har stöd i ett bestämt socialt skikt inom den moderna demokratin, vilket genom talrika trådar av gemensamma ekonomiska, sociala och politiska intressen är förbundet med bourgeoisin av den egna nationella ”färgen”, en riktning som direkt, öppet, fullt medvetet och systematiskt är fientlig mot varje tanke på ”störande inslag i successiviteten”.

Roten till en hel rad taktiska och organisatoriska misstag av Trotskij (för att inte tala om A Potresov) ligger just i hans rädsla eller ovilja eller oförmåga att erkänna detta faktum att den opportunistiska riktningen nått full ”mognad” liksom att den har ett högst intimt och oupplösligt samband med våra dagars nationalliberaler (eller socialnationalism). Om man förnekar att denna ”mognad” och detta oupplösliga samband är ett faktum, så leder detta i praktiken åtminstone till total villrådighet och hjälplöshet gentemot det rådande socialnationalistiska (eller nationalliberala) onda.

Allmänt talat förnekar såväl A Potresov som Martov, såväl Axelrod som V Kosovskij (vilken har gått så långt som till att försvara de tyska demokraternas nationalliberala röstning för krigskrediterna) och Trotskij sambandet mellan opportunism och socialnationalism.

Deras främsta ”argument” är att gårdagens indelning av demokratin ”efter opportunism” och dagens indelning av den ”efter socialnationalism” inte helt sammanfaller. Detta argument är för det första faktiskt oriktigt, såsom vi nu skall visa, och för det andra helt ensidigt, ofullständigt och ur marxistisk principiell synvinkel ohållbart. Personer och grupper kan gå

över från en sida till en annan. Detta är inte bara möjligt utan rentav ofrånkomligt vid varje stor "omskakning" i samhället; detta ändrar inte på minsta vis karaktären på en viss strömning; det ändrar inte heller det ideologiska sambandet mellan bestämda strömningar, det ändrar inte deras klassmässiga betydelse. Alla dessa skäl kan förefalla så välkända och obestridliga att det på sätt och vis rentav är högst pinsamt att lägga sådan tonvikt vid dem. Emellertid är det just dessa skäl som de nämnda skribenterna har glömt. Opportunismens viktigaste klassmässiga betydelse – eller, om man så vill, sociala och ekonomiska betydelse – ligger i att vissa element inom den moderna demokratin i en hel rad enskilda frågor har gått över (de facto, dvs även om de inte är medvetna om detta) till bourgeoisins sida. Opportunismen är liberal arbetarpolitik. Dem som skyr dessa uttrycks "fraktionella" anstrykning råder vi att göra sig mödan att studera omdömena av Marx, Engels och Kautsky (en särskilt lämplig "auktoritet" för motståndare till "fraktionsbildning", inte sant?) om exempelvis den brittiska opportunismen. Det kan inte råda minsta tvivel om att ett sådant studium kommer att resultera i att man erkänner den fundamentala och väsentliga överensstämmelsen mellan opportunism och liberal arbetarpolitik. Den viktigaste klassmässiga betydelsen av våra dagars socialnationalism är helt och hållet densamma. Opportunismens grundläggande idé är ett förbund eller ett närmande (ibland en överenskommelse, ett block osv) mellan bourgeoisin och dess motpol. Socialnationalismens grundläggande idé är helt densamma. Det står utom allt tvivel att opportunismen och socialnationalismen är ideologiskt och politiskt besläktade, förbundna eller rentav identiska. Självfallet måste vi ta just en analys av de samhälleliga *strömningarnas* klassinnehåll och en ideologisk-politisk undersökning av deras huvudsakliga, väsentliga principer och inte personer eller grupper som grundval.

Låt oss närma oss samma tema ur en något annorlunda vinkel och ställa frågan: *Varifrån* har socialnationalismen kommit? Hur uppkom den och växte ut? *Vad* gav den dess betydelse och styrka? Den som inte kunnat svara på dessa frågor har inte alls förstått socialnationalismen och är givetvis helt oförmögen att "ideologiskt avgränsa sig" från den, hur mycket han än må svära och bedyra att han är beredd till en "ideologisk avgränsning" mot socialnationalismen.

På denna fråga kan svaret bara bli ett: socialnationalismen uppkom ur opportunismen, och just denna gav den styrka. Hur kunde socialnationalismen uppkomma "plötsligt"? På precis samma sätt som ett barn föds "plötsligt", om det har gått nio månader efter befruktningen. Var och en av opportunismens många yttringar under hela den andra epoken (eller gårdagens) var i alla europeiska länder små bäckar, som nu alla tillsammans "plötsligt" har flutit samman till en stor, om än mycket grund (och inom parentes sagt grumlig och smutsig) socialnationalistisk flod. Nio månader efter befruktningen måste fostret skilja sig från modern; många decennier efter opportunismens befruktning måste dess mogna foster, socialnationalismen, inom mer eller mindre kort tid (jämfört med decennierna) skilja sig från den moderna demokratin. Hur diverse hyggliga människor än må väsnas, förargas och rasa över sådana tankar och sådant tal, är detta oundvikligt, ty det framspringer ur den moderna demokratis hela sociala utveckling och ur den tredje epokens objektiva situation.

Men om det inte råder full överensstämmelse mellan indelningen "efter opportunism" och indelningen "efter socialnationalism", bevisar då inte detta att det inte finns något väsentligt samband mellan dessa företeelser? För det första bevisar det inte detta, lika litet som enskilda personers övergång från bourgeoisin i slutet på 1700-talet till än feodaltherrarnas, än folkets sida bevisar att det "inte finns något samband" mellan bourgeoisins tillväxt och den stora franska revolutionen 1789. För det andra finns det i det stora hela – och saken gäller här just det stora hela – en sådan överensstämmelse. Låt oss inte ta ett enda land, utan en rad länder, t ex tio europeiska länder: Tyskland, *Storbritannien*, *Frankrike*, *Belgien*, Ryssland, Italien, Sverige, Schweiz, Nederländerna och Bulgarien. Endast de tre kursiverade länderna tycks utgöra ett visst undantag; i de övriga har *strömningarna* av bestämda motståndare till

opportunisterna gett upphov just till de *strömningar*, som är fientliga mot socialnationalismen. Jämför de välkända månadshäftena och deras motståndare i Tyskland, Nasje Delo och dess motståndare i Ryssland, Bissolatis parti och dess motståndare i Italien, anhängarna till Greulich och Grimm i Schweiz, till Branting och Höglund i Sverige, till Troelstra och till Pannekoek och Gorter i Nederländerna och slutligen anhängarna till Obsjtjo Djelo och tesnjakerna i Bulgarien. Det är ett faktum att det finns en allmän överensstämmelse mellan den gamla och den nya indelningen, men någon total överensstämmelse finns inte ens i de enklaste naturföreteelser, liksom det inte finns någon fullständig överensstämmelse mellan Volga nedanför och Volga ovanför Kamas utlopp i floden eller inte finns någon fullständig likhet mellan ett barn och dess föräldrar. Storbritannien är ett skenbart undantag; i själva verket fanns där före kriget två huvudströmningar, kring två *dagliga* tidningar, det säkraste objektiva tecknet på att en strömning har masskaraktär, nämligen The Daily Citizen hos opportunisterna och The Daily Herald hos opportunisternas motståndare. En våg av nationalism har svept fram i båda tidningarna; men mindre än 1/10 av den förstnämndas anhängare och ca 3/7 av den sistnämndas har gett uttryck för opposition. Den vanliga jämförelsemetoden, där bara Brittiska socialistiska partiet och Oavhängiga arbetarpartiet ställs mot varandra, är oriktig, eftersom man glömmer att det sistnämnda *de facto* bildar block både med fabianerna och med Arbetarpartiet. Som undantag kvarstår alltså bara två länder av de tio, men inte heller där är undantaget fullständigt, eftersom det inte är riktningarna som har bytt plats, utan vågen som har dränkt (av så begripliga orsaker att de helt enkelt inte behöver beröras) nästan alla opportunisternas motståndare. Detta bevisar obestriddligen vågens styrka, men det vederlägger inte alls överensstämmelsen mellan den gamla indelningen och den nya i europeisk skala.

Man säger oss att indelningen ”efter opportunisterna” är föråldrad, att den enda indelning som är meningsfull är den i anhängare till internationalism och anhängare till nationell isolering. Detta är en i grunden felaktig uppfattning. Begreppet ”anhängare till internationalism” saknar varje innehåll och varje mening, om man inte utvecklar det *konkret*, och varje steg i en sådan konkret utveckling blir till en uppräknings av kännetecknen på fientlighet mot opportunisterna. I praktiken kommer detta att stämma ännu bättre. En anhängare till internationalism som inte är en konsekvent och bestämd motståndare till opportunisterna är en synvilla och inget annat. Det är möjligt att enskilda personer av denna typ uppriktigt kan anse sig vara ”internationalister”, men man bedömer människor efter deras politiska hållning och inte efter vad de tänker om sig själva: den politiska hållningen hos ”internationalister”, som inte är konsekventa och bestämda motståndare till opportunisterna, kommer alltid att vara en hjälp och ett stöd åt den nationalistiska strömningen. Å andra sidan kallar även nationalisterna sig för ”internationalister” (Kautsky, Lensch, Haenisch, Vandervelde, Hyndman m fl), och de inte bara kallar sig så, utan är också helt för ett mellanfolkligt närmande, för överenskommelse, för sammansmältning av människor och deras tänkesätt. Opportunisterna är *inte emot* ”internationalism”, de är bara för internationellt gillande av och internationell överenskommelse mellan opportunisterna.

Skrivet efter januari 1915.

Publicerat första gången 1917 i Moskva i *Samling I* av bokförlaget Priliv

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 26, s 133-154